

Г. І. Сисоєнко

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінального процесу та криміналістики
(Академія адвокатури України)*

ПРОЦЕСУАЛЬНІ СТРОКИ ЗА КПК 2012 р.

Визначаючи предмет доказування у кримінальному провадженні, в переліку обставин, якими характеризується подія кримінального правопорушення, законодавець зазначив час його вчинення, чітко встановлення якого є обов'язковою складовою обставин, що підлягають доказуванню при розслідуванні будь-якого злочину.

Часовим характеристикам надається значна увага у кримінальному провадженні. У чинному КПК вказівка на те, під час якої стадії відбувається процесуальна діяльність, а також необхідність врахування фактору часу при цьому має місце у 366 нормах, а сам термін «строк» вживається понад 350 разів.

Під час кримінального провадження реалізація прав і обов'язків його учасниками відбувається у відповідному часовому проміжку. Законодавець встановив засоби захисту законних прав і інтересів особи від вчиненого стосовно неї злочину. Серед переліку цих засобів є можливість відкриття кримінального провадження і проведення досудового розслідування, яке повинно бути здійснено у розумні строки без невинуватої затримки.

Водночас кожна людина, стосовно якої виникає підозра у вчиненні кримінального правопорушення, повинна бути забезпечена можливістю мати достатньо часу для підготовки свого захисту.

Потреба рухатись, змінюватись у контексті вимог європейських стандартів стосовно визначення процесуальних строків та їх дотримання у кримінальному процесі стала підставою внесення в перелік загальних засад кримінального провадження такого принципу, як розумні строки, чого не знало старе законодавство [1, ст. 5]. Загалом мова йде про необхідність дотримання стандартів, встановлених більшістю держав, відповідно до положень, що містяться в міжнародно-правових документах стосовно здійснення кримінального судочинства, і, зокрема, реалізації права кожного громадянина на справедливий розгляд та вирішення справи у розумні строки незалежним і неупередженим судом.

Тому під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення повинні бути виконані або прийняті в розумні процесуальні строки. Розумними вважаються ті процесуальні строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій та прийняття процесуальних рішень. Розумні процесуальні строки не можуть перевищувати передбачені у кримінальному процесуальному кодексі строки виконання окремих процесуальних дій або прийняття окремих процесуальних рішень.

Обов'язок забезпечити проведення досудового розслідування у розумні строки покладено на слідчого, прокурора, слідчого суддю, а судового провадження — на суд. Для визначення розумності строків вперше у кримінальному процесуальному законодавстві (КПК 2012 р.) були встановлені відповідні критерії. Законодавцем їх зазначено три. Перший критерій — складність кримінального провадження. Під час досудового розслідування і судового розгляду складність кримінального провадження повинна визначатися з урахуванням кількості підозрюваних і обвинувачених, які проходять у провадженні і притягнуті до кримінальної відповідальності. Одночасно необхідно враховувати кількість кримінальних правопорушень, за які їх притягнуто до відповідальності. Слідча практика свідчить, що проведення досудового слідства стосовно групи підозрюваних, які скоїли значну кількість кримінальних правопорушень, порівняно з такою ж кількістю окремих справ, де одна особа притягується до відповідальності за вчинення одного кримінального правопорушення, завжди викликали труднощі, пов'язані з потребою проводити значну кількість слідчих (розшукових) дій, необхідністю продовжувати строки розслідування, коли об'єктивно слідчий не може фізично з дотриманням усіх процесуальних норм не перевищити відведені законом строки. Тому необхідно вважати обґрунтованим віднесення до обставин, якими визначається складність кримінального провадження, обсяг та специфіку процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування.

Поведінка учасників кримінального провадження є наступним критерієм визначення розумності строків. Виконання завдань кримінального провадження пов'язано з необхідністю забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування. Тому встановлення під час розслідування психологічного контакту слідчого з учасниками кримінального провадження значною мірою впливає на виконання передбачених завдань. Нехтування цим призводить до затягування строків розслідування, навмисного ухилення окремих учасників процесу від участі у ньому, необхідності вживати додаткові заходи забезпечення кримінального провадження і приймати зумовлені цим процесуальні рішення. Передбачивши подібну ситуацію, законодавець встановив, що у разі зволікання, наприклад, при ознайомленні з матеріалами, до яких надано доступ, слідчий суддя за клопотанням сторо-

ни кримінального провадження з урахуванням обсягу, складності матеріалів та умов доступу до них зобов'язаний встановити строк для ознайомлення з матеріалами. При цьому законодавець не надав жодного критерію визначення часу, необхідного для ознайомлення з матеріалами провадження, адже лише копіювання чи фотографування матеріалів провадження не свідчить про ознайомлення із ними. Ознайомленою із матеріалами справи особа вважається лише тоді, коли вона об'єктивно мала змогу і час їх прочитати. Після спливу встановленого для ознайомлення строку згідно із законом сторона кримінального провадження або потерпілий вважаються такими, що реалізували своє право на доступ до матеріалів.

Останнім критерієм у законі визначено учасників кримінального провадження: слідчий, прокурор і суд, а точніше — спосіб здійснення ними своїх повноважень. Спосіб здійснення повноважень пов'язаний із багатьма чинниками, які ґрунтуються на їх фаховій підготовці, досвіді роботи, умовах роботи, рівні методичного та консультативного забезпечення, періодичності проходження перепідготовки. Нерідко до затримки розгляду кримінальних проваджень призводить те, що тривалий час судді не призначають справи до розгляду, має місце неналежна організація судових процесів, відсутня узгодженість дій судді із захисником і прокурором, оголошення тривалих, нічим не обґрунтованих перерв у розгляді справ. Подібні порушення є характерними і для органів досудового розслідування. Все це суттєво впливає на дотримання розумних строків і, в кінцевому результаті, на виконання завдань кримінального провадження. У деяких випадках, спричинених затягуванням строків досудового розслідування, несвоєчасним призначенням справи до розгляду або невиправданою затримкою у підготовці судового рішення чи журналу судового засідання, якщо це призвело до порушення права особи на судочинство у розумні строки, особа може звернутись із заявою до суду про компенсацію затрат, яка повинна бути задоволена.

Таким чином, критеріями для визначення розумності строків кримінального провадження є:

1. Складність кримінального провадження, яка визначається з урахуванням:

- а) кількості підозрюваних, обвинувачених, які проходять у справі;
- б) кількості кримінальних правопорушень, щодо яких здійснюється провадження;
- в) обсягу та специфіки процесуальних дій, необхідних для здійснення досудового розслідування тощо.

2. Поведінка учасників кримінального провадження.

3. Спосіб здійснення слідчим, прокурором і судом своїх повноважень.

Також до критеріїв визначення розумності строків необхідно було б віднести перебування підозрюваного, обвинуваченого під час досудового розслідування і судового розгляду під вартою, а також притягнення до кримі-

нальної відповідальності неповнолітньої особи, оскільки кримінальні провадження стосовно таких осіб згідно із законом повинні бути розглянуті невідкладно і в першу чергу. При цьому необхідно розуміти, що якнайшвидший розгляд судом обвинувачення не може мати ніяких переваг перед правом особи на захист і належне його здійснення стороною захисту.

Одночасно необхідно з'ясувати, який саме строк під час досудового розслідування і судового розгляду необхідно рахувати для розуміння того, порушили державні органи, які ведуть процес, розумні строки чи ні. Важливим у цьому питанні є момент початку відліку розумного строку, який слід відраховувати з моменту повідомлення особі про підозру, коли особа набуває статус підозрюваного у кримінальному провадженні.

Загальний строк судового розгляду кримінального провадження в законі не визначено, встановлена лише одна вимога — судовий розгляд має бути проведений і завершений протягом розумного строку. У цьому випадку мається на увазі не тільки судовий розгляд справи в суді першої інстанції, а також апеляційне і касаційне провадження, а у разі потреби — й інші форми провадження з перегляду судових рішень, весь період судового провадження у справі. Оскільки розумний строк є оціночним поняттям, тому під час досудового слідства і судового розгляду необхідно визначатися у кожному конкретному випадку з огляду на сукупність всіх обставин вчинення злочину, розслідування і розгляду справи. З урахуванням цих обставин строк досудового слідства і судового розгляду не повинен перевищувати необхідних меж. Тобто для визначення періоду часу, який необхідно визначати як розумний строк або навпаки, необхідно брати весь час з моменту набуття особою статусу підозрюваного і до вступу вироку у законну силу з урахуванням сукупності всіх обставин розслідування і судового розгляду, складності й обсягу справи, кількості підозрюваних, обвинувачених, потерпілих, необхідності проведення слідчих дій і експертиз, а також враховувати критерії визначення розумності строку.

Законом також встановлена можливість скорочення строків кримінального провадження не тільки на стадії досудового розслідування, а і в суді. Ініціатором такого скорочення може бути як потерпілий, так і підозрюваний, обвинувачений. Оскільки потерпілий зацікавлений у швидкому відновленні порушених прав, а підозрюваний, обвинувачений має право, щоб обвинувачення щодо нього в найкоротший строк стало предметом судового розгляду. Таке право пов'язано з введенням вперше у вітчизняній законотворчій практиці можливості здійснення спрощеного провадження щодо кримінальних проступків та кримінального провадження на підставі угод (глави 30, 35 КПК).

Обчислення строків, встановлених у кримінальному процесі, здійснюється годинами, днями і місяцями. Строки можуть визначатись вказівкою на подію, коли, наприклад, це пов'язано з затриманням особи за підозрою у

вчиненні кримінального правопорушення, застосуванням до особи відповідного заходу забезпечення кримінального провадження.

Коли обчислення строку передбачено годинами, то строк закінчується в останню хвилину останньої години. Мінімальний строк у годинах становить одну годину, що пов'язано з вимогою закону стосовно допиту малолітньої або неповнолітньої особи, який не можна продовжувати понад одну годину, а загалом — понад дві години на день. Процесуальні строки, врегульовані годинами, мають таку градацію: 1, 2, 3, 6, 8, 24, 36, 48, 60 і 72 години відповідно. Визначення процесуального строку у годинах пов'язано з необхідністю чіткого відліку від моменту, коли відбулась певна подія та її учасники набули певних прав і обов'язків, і до завершення цього проміжку часу, коли можлива реалізація встановлених законом повноважень може спричинити різні правові наслідки. Здебільшого визначення процесуального строку у годинах пов'язано із застосуванням до особи заходів забезпечення кримінального провадження. Так, строк затримання особи за підозрою у вчиненні злочину без ухвали слідчого судді, суду не може перевищувати 72 години з моменту затримання.

При обчисленні строку днями строк закінчується о двадцять четвертій годині останнього дня строку. Найменший процесуальний строк, який обчислюється днями, відповідає одному робочому дню, а максимальний — 60 дням. Загалом передбачена така градація строків у днях: 1, 2, 3, 5, 7, 10, 14, 15, 20, 25, 30, 40 і 60 діб. Так, апеляційна скарга, що надійшла до суду апеляційної інстанції, повинна бути передана судді-доповідачу не пізніше наступного дня з моменту її отримання. Обчислення строків днями є більш характерним для стадії судового провадження, апеляційного і касаційного оскарження.

Обчислення строків місяцями пов'язано з необхідністю звертати увагу на відповідне число останнього дня місяця, оскільки в тому разі, якщо закінчення строку припадає на той місяць, який не має відповідного числа, строк закінчується в останній день цього місяця. Мінімальний процесуальний строк, обчислений місяцями, відповідає одному місяцю, а максимальний — 18 місяцям. Застосовується наступний поділ строків у місяцях — 1, 2, 3, 4, 6, 12 і 18 місяців. Водночас при обчисленні строків днями і місяцями не береться до уваги той день, від якого починається строк, за винятком строків тримання під вартою, проведення стаціонарної психіатричної експертизи, до яких зараховується неробочий час та які обчислюються з моменту фактичного затримання, взяття під варту чи поміщення до відповідного медичного закладу.

Якщо відповідну процесуальну дію належить вчинити в суді або органах досудового розслідування, то строк закінчується у встановлений час закінчення робочого дня в цих установах.

Незначна кількість строків кримінально-процесуальної діяльності врегульована роками, мінімальний становить один рік, максимальний — п'ять

років (в окремих нормах є посилання на один, три і п'ять років). Так, новий розгляд умов передачі засуджених осіб і їх прийняття для відбування покарання в іншій державі можливий не раніше, ніж через три роки після відмови у передачі або відмови засудженої особи від передачі.

Стосовно окремих процесуальних строків законодавець не застосовує у їх обчисленні години, дні і місяці. Враховуючи важливість правовідносин, які виникають на тій чи іншій стадії кримінального провадження, він використовує терміни, що не завжди мають чітке часове визначення, але чітко вказують на необхідність і важливість їх дотримання [3, с. 18]. Серед таких термінів-строків зроблено посилання на необхідність «негайно», «першочергово», «у найкоротший строк», «невідкладно», «якнайшвидше», «завчасно», «заздалегідь» виконати певні процесуальні дії або прийняти процесуальне рішення. Таких термінів-строків використовується більше десяти, наприклад, вказівка про «негайне» проведення процесуальних дій і прийняття процесуальних рішень зустрічається більше як у 15 нормах кримінального процесуального кодексу, а про «невідкладно» — у близько 40. У більшості випадків вони стосуються стадії досудового розслідування. У ситуації, коли уповноважена службова особа, слідчий, прокурор здійснили затримання особи, вони повинні «негайно» повідомити затриманого зрозумілою для нього мовою про підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється, а також «негайно» повідомити інших осіб про його затримання і місце перебування. Розпочавши досудове розслідування, слідчий зобов'язаний «невідкладно» у письмовій формі повідомити про це прокурора. При оскарженні недотримання розумних строків особа, яка подала скаргу, «невідкладно» письмово повідомляється про результати її розгляду. В окремих випадках термін-строк «невідкладно» має чітке часове визначення — 24 години. Так, слідчий, прокурор «невідкладно», але не пізніше 24 годин після подання заяви, повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення або після самостійного виявлення з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, зобов'язані внести відповідні відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування. Це є свідченням того, що в інших випадках, коли вживається термін-строк «невідкладно», без чітко зазначеного часового виміру, мається на увазі, що процесуальна дія або процесуальне рішення повинно бути здійснено в термін значно менший ніж 24 години, і будь-яка затримка з реалізацією цього положення може бути свідченням порушення вимог закону. Такі терміни-строки із чітко визначеними строками об'єднує те, що вони обмежують часом здійснення ті чи інші процесуальні дії, одночасно вказуючи на необхідність звернення особливої уваги на їх дотримання і виконання.

Крім того, що строки обчислюються годинами, днями і місяцями, вони можуть визначатися вказівкою на подію, яка відбулась у кримінальному

провадженні та надає можливість продовжувати процесуальну діяльність. Якщо така подія не відбулась, то неможливий і подальший процесуальний рух. Тільки після закінчення підготовчих дій головуючий у судовому засіданні оголошує про початок судового розгляду. Так, строк затримання особи за підозрою у вчиненні злочину відраховується з моменту, коли вона силою або через підкорення наказу змушена залишатися поряд з уповноваженою службовою особою чи у приміщенні, визначеному уповноваженою службовою особою. Клопотання про застосування або зміну запобіжного заходу розглядається слідчим суддею, судом невідкладно, але не пізніше 72 годин з моменту фактичного затримання підозрюваного, обвинуваченого. Перед початком проведення освідування особі, яка підлягає освідуванню, пред'являється постанова прокурора. Після цього особі пропонується добровільно пройти освідування, а в разі її відмови освідування проводиться примусово. До таких подій, з моменту настання яких розпочинається відлік строку, можна віднести «момент звільнення», «до першого допиту», «перед початком процесуальної дії», «після виконання підготовчих дій», «з дня вручення копії судового рішення» тощо.

Все викладене дає нам підстави дійти висновку, що під процесуальними строками у кримінальному провадженні слід розуміти встановлені і врегульовані кримінальним процесуальним законом на основі Конституції України та міжнародно-правових документів або відповідно до підзаконних нормативно-правових актів, актів слідчих, прокурорів, слідчих суддів або судів проміжки часу, у межах яких учасники кримінального провадження зобов'язані (мають право) приймати процесуальні рішення, вчиняти процесуальні дії або утриматись від їх вчинення. Залежно від цього у відповідних учасників кримінального провадження з'являється право або обов'язок реалізувати свої повноваження в конкретній стадії судочинства та визначати правові наслідки порушення встановлених процесуальних строків.

Вимога дотримання встановлених процесуальних строків стосується всіх учасників кримінального провадження. Тому і проблема порушення процесуальних строків існувала завжди, і в різні періоди вона була пов'язана з наявністю значної кількості причин, які на це впливали. Це і фахова підготовка слідчих, прокурорів і суддів, умови їх праці, значний обсяг роботи тощо.

На сьогодні реальними причинами недотримання розумних строків при розгляді справ у судах, поряд із таким критерієм, як поведінка учасників кримінального провадження, є проблеми матеріального, технічного забезпечення, належної професійної підготовки суддів тощо [2, с. 197]. Навмисне порушення процесуальних строків чи несумлінність, які спричинили несвоєчасний розгляд і тяганину при розгляді справ та істотно обмежили права і законні інтереси громадян, слід розглядати з урахуванням конкретних обставин як неналежне виконання професійних обов'язків. Але значною

мірою на всю цю ситуацію впливає відсутність передбаченої в законі відповідальності за порушення процесуальних строків. Вирішити проблему порушення процесуальних строків можливо тільки за умови врахування усього комплексу існуючих проблем і поступового їх усунення.

Список використаних джерел

1. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод // Офіційний вісник України. — 2006. — № 32. — С. 5.
2. *Малярєнко В. Т.* Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів : моногр. / В. Т. Малярєнко. — К. : Юрінком Інтер, 2005. — 512 с.
3. *Михайленко О. Р.* Строки та інші часові параметри у кримінальному процесі : навч. посіб. / О. Р. Михайленко. — К., 2000. — 40 с.